

Vergaderjaar 1994–1995

23 901

Minderhedenbeleid 1995

Nr. 22

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 5 september 1995

De vaste commissie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen¹ heeft op 22 juni 1995 algemeen overleg gevoerd met staatssecretaris Netelenbos van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen over **een opleidingsmogelijkheid voor islamitische geestelijken** (23 901, nrs. 9 en 10).

Van het gevoerde overleg brengt de commissie bijgaand beknopt verslag uit.

Vragen en opmerkingen uit de commissie

Mevrouw **Mulder-van Dam** (CDA) was de staatssecretaris erkentelijk dat zij de aangehouden motie van het CDA op zo'n consciëntieuze wijze heeft uitgevoerd. Zij vond het opvallend dat na de aanvankelijk zeer terughoudende opstelling van de VVD-fractie de heer Bolkestein nu ineens de grote animator lijkt te zijn voor het door de CDA-fractie al jaren geleden geopperde idee om te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn voor een imam-opleiding. Zelfs financiering van de opleiding wordt door de VVD niet uitgesloten. Mevrouw Mulder was dan ook benieuwd naar de inbreng van de VVD-fractie in dit overleg; zij had in ieder geval de indruk dat de houding van de VVD meer wordt ingegeven door de wens om te scoren in de publiciteit dan door de wens om een constructieve bijdrage te leveren aan het politieke debat in de Kamer.

Uit het advies van de Onderwijsraad blijkt het verschil in visie binnen de moslim-gemeenschap zelf met betrekking tot de opzet van een imam-opleiding. De CDA-fractie benadrukt de eigen verantwoordelijkheid van de moslim-gemeenschap voor het opleiden van moslim-geestelijken. Uitgangspunt van bedoelde motie was en is dat het in het kader van het integratieproces wenselijk is dat er een opleidingsmogelijkheid is voor islamitische geestelijken in Nederland. De in Nederland werkende imams kunnen immers hun voorbeeld- en voortrekkersrol bij de integratie van de moslim-gemeenschap beter vervullen als zij beschikken over voldoende kennis van de Nederlandse samenleving en taal. Prof. Arkoun heeft al gewezen op de veranderende rol van de imams: naast voorganger ook intermediair tussen ouders en school, in buurtopbouwwerk, jeugd-hulpverlening en pastoraal werk. Ook verwees mevrouw Mulder naar het

¹ Samenstelling:

Leden: Van der Vlies (SGP), M.M.H. Kamp (VVD), voorzitter, De Cloe (PvdA), Janmaat (CD), Van Gelder (PvdA), ondervoorzitter, Van de Camp (CDA), Boers-Wijnberg (CDA), Huys (PvdA), Mulder-van Dam (CDA), Hendriks, Rabbae (GroenLinks), Jorritsma-van Oosten (D66), De Koning (D66), Koekkoek (CDA), J.M. de Vries (VVD), Liemburg (PvdA), Stellingwerf (RPF), Lambrechts (D66), Rijpstra (VVD), Cornielje (VVD), Cherribi (VVD), Dijkzma (PvdA), Sterk (PvdA), Van Vliet (D66), Bremmer (CDA).

Plv. leden: Schutte (GPV), Klein Molekamp (VVD), Valk (PvdA), Marijnissen (SP), Duivesteijn (PvdA), Beinema (CDA), Reitsma (CDA), Lilipaly (PvdA), Van der Hoeven (CDA), Verkerk, Oedayraj Singh Varma (GroenLinks), Bakker (D66), Van 't Riet (D66), Deetman (CDA), Van Heemskerck Pillis-Duvekot (VVD), Van der Ploeg (PvdA), Leerkes (Unie 55+), Versnel-Schmitz (D66), Essers (VVD), Korthals (VVD), Van Erp (VVD), Van Nieuwenhoven (PvdA), Van Zijl (PvdA), Verhagen (CDA), Lansink (CDA).

initiatief van de Stichting bijzondere leerstoel islam met betrekking tot een bijscholingscursus voor tijdelijk in Nederland verblijvende imams.

De staatssecretaris verwijst in haar brief naar de HBO-opleiding in Diemen met uitbreidingsmogelijkheden naar andere richtingen. Dit leek mevrouw Mulder een goede suggestie. Ook noemt de staatssecretaris de mogelijkheid om aansluiting te zoeken bij de RUL. Wordt de WO-opleiding in Leiden door de moslim-gemeenschap gezien als een afronding van voldoende kaliber om te kunnen functioneren als imam?

Hoewel uit de rapportage duidelijk is geworden dat er geen sprake kan zijn van één opleidingsmodel gezien de verschillende visies in de moslim-gemeenschap zelf, is er wel brede belangstelling geconstateerd op het niveau van het voortgezet onderwijs. Duidelijk blijkt dat met gebruikmaking van de reguliere wet- en regelgeving, geboden mogelijkheden tot aanpassing aan specifieke situaties en daarnaast aanvullende buitenschoolse activiteiten (voor rekening van de moslim-gemeenschap zelf) niet tot een volwaardige imam-opleiding kan worden gekomen maar wel een goed voortraject kan worden geboden. Het voordeel hiervan is dat de kinderen niet naar het buitenland hoeven te worden gestuurd en dat de aansluiting op HBO of WO is gegarandeerd.

De staatssecretaris geeft te kennen dat zij van plan is goede voorlichting te geven aan ouders, scholen en islamitische gemeenschappen en hen op de wettelijke consequenties te willen wijzen. Waaruit bestaat die informatie en op welke wettelijke consequenties doelt zij? Er mag toch van worden uitgegaan dat het geven van islam-educatie binnen de vrije ruimte alleen op basis van vrijwilligheid kan gebeuren? Zijn daar mogelijkheden voor aanwezig? Wanneer denkt de staatssecretaris de «terreinverkenner» aan te stellen?

Mevrouw Mulder betreurde het dat het gebrek aan initiatieven heeft geleid tot de vestiging van een imam-opleiding in Turkije. Is het leerplan van deze opleiding opgezet in samenwerking met het ministerie? Zo ja, wat is dan het verschil tussen de opleiding in Turkije en de mogelijkheden binnen het voortgezet onderwijs in Nederland? Sluit de opleiding in Turkije aan op universitair of hoger beroepsonderwijs in Nederland? Ten slotte vroeg mevrouw Mulder of door het ministerie wordt bemiddeld bij het aantrekken van docenten voor de school in Turkije.

Mevrouw **Liemburg** (PvdA) kon instemmen met de door de staatssecretaris uitgestippelde lijnen. De staatssecretaris heeft terecht oog voor de verscheidenheid binnen de islam-gemeenschap en gaat goed om met de mogelijkheden om de vrije ruimte te benutten en met de verdeling van verantwoordelijkheden. De verantwoordelijkheid van de overheid – en dus ook de bekostigingssystematiek – houdt op als een school invulling geeft aan die vrije ruimte. Als dit een juiste interpretatie is van de schriftelijke antwoorden van de staatssecretaris, steunt de PvdA-fractie haar volmondig.

De heer **Cornielje** (VVD) waardeerde het rapport van de Onderwijsraad positief. Het rapport kan als referentiekader worden gehanteerd bij eventuele volgende aanvragen voor opleidingen tot islamitisch geestelijken. Vandaag gaat het om de imam-vooropleiding op voortgezet onderwijs-niveau, gekoppeld aan HAVO/VWO. Zijn de staatssecretaris initiatieven bekend om een dergelijke opleiding ook op MBO-niveau te starten?

De heer Cornielje vroeg voorts of er een examen is verbonden aan de in de vrije ruimte van een school te verzorgen imam-opleiding. Welke instantie verzorgt de ontwikkeling van de daarbij behorende vakken? Ook hij was van mening dat buitenschoolse activiteiten door de school zelf verzorgd en gefinancierd moeten worden. Als de imam-opleiding overigens past binnen de Nederlandse onderwijsstructuur, komt zij in

aanmerking voor reguliere financiering, antwoordde hij op de vraag van mevrouw Mulder-van Dam (CDA).

De voorzitter van de Turks-Islamitische Culturele Federatie heeft gesteld dat, naarmate de tijd verstrijkt, het steeds gewenster is om imams te krijgen die in Nederland zijn geboren en de Nederlandse situatie goed kennen. De heer Cornielje was dat met hem eens en ondersteunde derhalve het opzetten van een imam-vooropleiding in Nederland. Is de «terreinverkenner» al aangesteld? Zo ja, welke organisatie neemt deze taak op zich?

Ten slotte vroeg de heer Cornielje of het departement in enigerlei opzicht is betrokken bij de imam-opleiding in Turkije.

De heer **Stellingwerf** (RPF) kon de doelstellingen van het beleid van de staatssecretaris (participatie, anti-discriminatie, anti-racisme en integratie) vanzelfsprekend geheel onderschrijven. Of dat echter automatisch moet uitmonden in de keuze voor integratie van islam-educatie in het voortgezet onderwijs is echter nog de vraag. De staatssecretaris is wel heel erg stimulerend en creatief bezig om aan die integratie gestalte te geven.

De heer Stellingwerf wees erop dat de behoefte vanuit de islamitische gemeenschap aan een imam-opleiding niet erg groot is. Hij meende bovendien dat tegen de gekozen oplossing principiële en praktische bezwaren zijn in te brengen. Als scholen de vrije ruimte gaan gebruiken voor islam-educatie wordt er geen recht gedaan aan de basis van het Nederlandse onderwijsbestel en aan de te onderscheiden verantwoordelijkheden van de diverse maatschappelijke verbanden. De heer Stellingwerf refereerde in dit verband aan de in Nederland gebruikelijke scheiding tussen kerk en staat.

Emancipatie van minderheden kan het beste gestalte krijgen door initiatieven van die minderheden zelf, bijvoorbeeld door de instelling van een autonome imam-opleiding. Daarbij kan uiteraard gebruik worden gemaakt van de bestaande wettelijke mogelijkheden tot schoolstichting e.d. Als islamitische minderheden een imam-opleiding willen, is er niets dat hen tegenhoudt. Een imam-opleiding aan een openbare of een niet-islamitische bijzondere school is in het Nederlandse onderwijsstelsel een vreemde eend in de bijt. Deze constructie kent nogal wat voetangels en klemmen. Een opleiding tot geestelijke is immers iets anders dan levensbeschouwelijk onderwijs in een religieuze overtuiging. Voor dat laatste is op scholen alle ruimte, maar daartoe moet het dan ook worden beperkt. Het is toch merkwaardig dat kinderen op een neutrale school kunnen beginnen met een imam-opleiding en dat de gehele vrije ruimte daartoe wordt aangewend? En wat te denken van een imam-opleiding aan een protestants-christelijke school?

De heer Stellingwerf meende al met al dat de islamitische gemeenschap een andere weg moet worden gewezen. Islamitische woordvoerders vragen zich af of een imam wel in het voortgezet onderwijs kan worden opgeleid en wijzen erop dat een imam-opleiding geheel en al een verantwoordelijkheid voor de islamitische gemeenschap zelf is. Het voornemen om een imam-opleiding binnen het voortgezet onderwijs mogelijk te maken, roept de nodige vragen op. Kunnen ook autochtone, niet-islamitische Nederlanders of meisjes de opleiding volgen? In welke taal wordt het onderwijs gegeven? Komen de docenten uit de landen van herkomst? Worden er eindtermen geformuleerd en gaat de onderwijsinspectie de kwaliteit van de opleiding controleren? Zo ja, is zij daarvoor wel goed toegerust?

Al deze vragen vloeien voort uit een onduidelijke afbakening van verantwoordelijkheden en brengen de RPF-fractie tot het oordeel dat een goed doel met een verkeerd middel wordt nagestreefd. Het is beter om in het kader van de reguliere programma's en de vrije ruimte ten behoeve van levensbeschouwelijk onderwijs te blijven werken. Ook wees de heer Stellingwerf op het gevaar van precedenten.

Verder vroeg de heer Stellingwerf wat moet worden verstaan onder de tijdelijkheid van de situatie. Ten slotte vroeg hij of de imam-opleiding ook moet voldoen aan de maximale studielast in de vrije ruimte van 80 (HAVO) tot 120 uur (VWO).

Mevrouw **Lambrechts** (D66) constateerde dat zoiets als een imam-vooropleiding bij nadere bestudering ingewikkelder is dan op het eerste gezicht lijkt. Vooralsnog wenste zij vraagtekens te plaatsen bij het benutten van de vrije ruimte ten behoeve van een imam-vooropleiding. In ieder geval moet worden voorkomen dat verwachtingen worden gewekt die uiteindelijk niet kunnen worden waargemaakt.

De staatssecretaris heeft op een goede manier invulling gegeven aan het verzoek om na te gaan of en op welke wijze vanuit de overheid voorwaarden kunnen worden geschapen voor een imam-vooropleiding in Nederland. De Onderwijsraad heeft zorgvuldig geadviseerd en enkele mogelijkheden genoemd. De staatssecretaris kiest min of meer impliciet voor het benutten van de vrije ruimte van de basisvorming. De Onderwijsraad noemt echter terecht enkele complicerende factoren die aan deze keuze zijn verbonden. Zo zijn de opleidingseisen moeilijk te formuleren omdat hierover geen eenstemmigheid bestaat in de moslim-gemeenschap. Verder hebben nogal wat islamitische organisaties tamelijk afwijzend op het voorstel gereageerd. De Onderwijsraad vraagt zich terecht af of de organisaties die niet afwijzend hebben gereageerd wel goed weten wat wel en niet mogelijk is. De overheid heeft immers deugdelijkheidseisen te stellen waarvan de naleving door de onderwijsinspectie wordt gecontroleerd. Verder is het nog maar de vraag of het volledig benutten van de vrije ruimte voor een imam-vooropleiding wel past in de oorspronkelijke opvattingen over de basisvorming en vrije ruimte.

Duidelijk is dat de moslim-groeperingen volledige zeggenschap willen over vorm en inhoud van de imam-vooropleiding. Een complicerende factor is ook dat Nederland in tegenstelling tot Turkije en Marokko een scheiding tussen kerk en staat kent.

De Onderwijsraad wijst erop dat er binnen de vrije ruimte te weinig uren zijn voor een imam-vooropleiding. Er zal dus veel buitenschools moeten gebeuren, maar het laatste wat er mag gebeuren is dat een en ander ten koste gaat van de basisvorming. De achterstand van deze kinderen is in het algemeen al groot genoeg. Mevrouw Lambrechts was ook de mening toegedaan dat het verzorgen van een imam-vooropleiding beter kan in een aparte VO-school van de specifieke gezindheid. Maar dat is geheel een zaak van de betrokken groeperingen zelf. Wellicht valt te overwegen een aantal vakken aan te bieden in de vrije ruimte (bijvoorbeeld Arabisch, islamitische geschiedenis en filosofie) die dan wel breed toegankelijk moeten zijn voor alle kinderen. Daarop zou dan niet het etiket «imam-vooropleiding» moeten worden geplakt. Het past beter bij de aard van het HAVO- en VWO-onderwijs en zal waarschijnlijk meer draagvlak hebben in de islamitische gemeenschap. Bovendien wordt financiering uit het reguliere budget minder bezwaarlijk. Hoe oordeelt de staatssecretaris over dit alternatief?

Het antwoord van de staatssecretaris

De **staatssecretaris** vond dat de Onderwijsraad een gedegen advies heeft uitgebracht dat leidt tot een degelijk inzicht in de verschillende opinies binnen de islam-gemeenschap en de vraag welke onderwijs-soorten eventueel geschikt zijn voor een imam-opleiding.

In dit overleg gaat het over de vraag of binnen het Nederlandse onderwijsbestel faciliteiten kunnen worden geboden ten behoeve van een imam-opleiding en zo ja, of op de ingeslagen weg moet worden voortgegaan. De «terreinverkenner», die overigens nog niet is aangesteld, zal in

overleg treden met de islamitische gemeenschap en adviseren over de best mogelijke aanpak. De overheid dicteert vanzelfsprekend niet, maar faciliteert binnen de mogelijkheden van de WVO. Vragen naar wetenschappelijke competenties en lerarenopleidingen dienen na de verkennende fase aan de orde te komen.

Er is inderdaad sprake van verschillende visies binnen de islamitische gemeenschap en het is dan ook niet zo verwonderlijk dat sommige woordvoerders te kennen geven weinig te zien in een imam-opleiding in Nederland. Het is echter van belang dat islamitische jongeren een imam-opleiding in Nederland kunnen volgen om te voorkomen dat ze op jeugdige leeftijd naar het land van herkomst moeten om daar een langdurige opleiding te volgen. Dat leidt tot allerlei re-integratieproblemen. Bovendien zal bij terugkeer moeilijk aansluiting kunnen worden gevonden bij het Nederlandse HBO- en WO-bestel.

De Onderwijsraad concludeert dat de WVO voldoende mogelijkheden biedt voor een imam-opleiding. De «terreinverkenner» zal de behoeften en verdere mogelijkheden inventariseren. De staatssecretaris hoopte dat ook de islamitische gemeenschap het belang van een imam-opleiding in Nederland inziet.

Om overspannen verwachtingen te voorkomen, zal in samenwerking met de «terreinverkenner» goed worden uitgelegd wat wel en niet mogelijk is binnen de Nederlandse onderwijsverhoudingen.

De staatssecretaris benadrukte dat de Nederlandse overheid geen enkele bemoeienis heeft met de imam-opleiding in Turkije.

Er dient een onderscheid te worden gemaakt tussen islam-educatie en de imam-opleiding. Bij het eerste gaat het om het verwerven van algemeen-islamitische kennis in de vrije ruimte door alle leerlingen. Bij het tweede gaat het veelal om buitenschoolse activiteiten waarvoor van de ouders een forse financiële inspanning wordt gevraagd en waarmee de overheid geen enkele bemoeienis heeft. Het is natuurlijk wel mogelijk dat bepaalde vakken, die passen binnen de schoolcontext en als zodanig voldoen aan de kwalificaties, maar tegelijkertijd ook passen binnen de imam-opleiding, worden gefaciliteerd. De echte theologische opleiding zou dan voor verantwoordelijkheid van de islamitische gemeenschap zelf moeten komen.

Niet in elk vak van de vrije ruimte wordt geëxamineerd. Er is al gesproken over de mogelijkheid om wat betreft islamitische godsdienst-onderwijs een certificaat te verstrekken dat op den duur wellicht een civiel effect heeft in de islamitische gemeenschap zelf.

Facilitering binnen het MBO ligt wat ingewikkelder omdat er niet zoiets is als de vrije ruimte. Het is overigens wel interessant om te bezien welke mogelijkheden zich in deze onderwijssoort voordoen.

Het spreekt vanzelf dat ook in dit dossier de scheiding tussen kerk en staat stringent wordt gehanteerd. Ook in Turkije wordt dit onderscheid nagestreefd, al zal dit wel een eigen invulling krijgen in de Turkse culturele context. In Marokko ligt dit anders. Er kan inderdaad sprake zijn van precedentwerking, maar de staatssecretaris wees in dit verband op het functioneren van de joodse Cheiderschool. Wat de ene geloofsgemeenschap wordt toegestaan, mag de andere geloofsgemeenschap niet worden onthouden als men maar opereert binnen de wettelijke kaders.

Tweede termijn

Mevrouw **Mulder-van Dam** (CDA) was het eens met de staatssecretaris dat een imam-opleiding in Nederland met het oog op de integratie van belang is en ook dat de islamitische gemeenschap zelf hier de eerste verantwoordelijkheid draagt. De overheid kan faciliterend optreden binnen de mogelijkheden van de wet en financiert uit het reguliere budget.

Het antwoord van de staatssecretaris bevestigde de indruk van mevrouw **Liemburg** (PvdA) dat hier sprake is van een interessante zoektocht, waarbij het gaat om tegemoet te komen aan de wensen van een gemeenschap die haar wortels niet heeft in de Nederlandse samenleving. Zij steunde de voornemens van de staatssecretaris en ging ervan uit dat, als er zich nieuwe ontwikkelingen voordoen, de Kamer zal worden geïnformeerd.

De heer **Cornielje** (VVD) wilde graag worden geïnformeerd over het tijdstip van aanstelling van de «terreinverkenner» en over diens opdracht. Het is waar dat niet alle vakken in de vrije ruimte behoeven te worden geëxamineerd, maar hij drong erop aan dat zoveel mogelijk wel te doen. Dat maakt de kans groter dat meer kinderen belangstelling krijgen voor vakken die overigens beschouwd kunnen worden als een onderdeel van het voortraject van de imam-opleiding.

De heer **Stellingwerf** (RPF) vroeg zich af of een wens van een geloofsgemeenschap of een politieke wens wordt gehonoreerd. Hij wees nogmaals op het gevaar van vermenging van verantwoordelijkheden en van vervaging van de scheiding tussen kerk en staat. Het ligt veel meer in de rede dat de islamitische gemeenschap zelf een VO-school op islamitische grondslag opricht. Reacties uit de islamitische wereld zelf wijzen uit dat er zeer divers over de voornemens van de staatssecretaris wordt gedacht.

Mevrouw **Lambrechts** (D66) stelde vast dat het gaat om een breed toegankelijk vakkenpakket voor alle kinderen. Daar kon zij van harte mee instemmen. Er kan worden doorgegaan met de verkennende activiteiten, maar zij betwijfelde of de moslimgroeperingen hetzelfde bedoelen met een imam-vooropleiding.

De **staatssecretaris** betoogde dat het niet de bedoeling is voor faciliteiten ten behoeve van de imam-opleiding extra financiële middelen vrij te maken. De «terreinverkenner» en eventuele leerplanontwikkelingen kosten natuurlijk wel geld.

In dit stadium is nog niet de vraag aan de orde of en zo ja welke vakken, verband houdende met het islamitische gedachtengoed, in aanmerking komen voor examinering. De «terreinverkenner» zal eerst zijn opdracht moeten vervullen.

De voorzitter van de commissie,
M. M. H. Kamp

De griffier van de commissie,
Roovers